

Hukuk sorag-jogaplary –7: Eseri terjime etmegiň hukuk esaslary hakda

Category: Hukuk maslahathanasy, Kitapcy, Sözlär

написано kitapcy | 24 январа, 2025

Hukuk sorag-jogaplary –7: Eseri terjime etmegiň hukuk esaslary
hakda ESERI TERJIME ETMEGIŇ HUKUK ESASLARY HAKDA

Sorag:

*Awtordan soramazdan (onuň razylygyny almazdan) onuň eserini
terjime etmek we ýaýratmak düzgüni bozýarmy?*

Jogap:

Eger-de girdeji almak ýa-da başga bir betnebislik meýilleri bilen däl-de, şahsy özüň peýdalanmak, şonuň ýaly-da, okuw, ylym, medeni we bu çygyrdaky halkara hukuk kadalaryna hem-de hereket edýän milli kanunçylyga ters gelmeýän başga maksatlar bilen kimdir biriniň eseri terjime edilse, awtoryň razylygy talap edilmeýär.

“Başga maksatlar” diýlende, mysal üçin, eseri başga dile terjime etmegiň üsti bilen haýsydyr bir maddy häsiýetli bähbit gazanmagyň islenilmezligi, awtoryň at-abraýyna, emläk bähbitlerine zyýan ýetirilmezligi, umumy ykrar edilen ahlak kadalaryny bozmak, milli, dini ýa-da sosial duşmançylygy wagyz etmek, urşy wagyz etmek, kimdir bir hakykatda ýaşap ýören adamlaryň at-abraýyna töhmet (şyltak) atmak meýillerinden ugur alynmazlygy we ş.m. ýagdaýlar göz önünde tutulýar.

2012-nji ýylyň 10-njy ýanwarynda kabul edilen “Awtorlyk hukugy we gatyşyk hukuklar hakynda” Türkmenistanyň Kanunynyň (salgysy: <https://minjust.gov.tm/mcenter-single/217>) 18-nji maddasynyň 1-nji bölegine laýyklykda, awtoryň razylygy ýa-da awtorlyk hukuklarynyň beýleki eýelik edijisiniň razylygy

bolmazdan we awtorlyk tölegini tölemezden fiziki şahs tarapyndan doly hukukly halka ýetirilen eseriň ýeke-täk nusgalykda gaýtadan döredilmegi diňe girdejiler almazdan şahsy maksatlarda ýol berilýär.

Ýöne, bu hukuk kadasy şu aşakdakylar babatda ulanylmaýar:

- 1) jaýlar we meňzeş desgalar görnüşinde binagärlik eserleriniň gaýtadan döretmeleri;
- 2) maglumatlar binýatlaryny ýa-da olardan düýpli bölekleri gaýtadan döretmek;
- 3) şu Kanunyň 21-nji maddasynda göz öňünde tutulan halatlardan başga kompýuter programmalaryny gaýtadan döretmek;
- 4) kitaplaryň (doly), nota ýazgylarynyň we şekillendiriş sungatynyň eserleriniň asyl nusgalarynyň reprografik gaýtadan döredilmegi (Şol Kanun, 18 mad. 2 böl.).

Ondan başga-da salgylanylan Kanunyň 19-njy maddasyna laýyklykda, awtoryň ýa-da beýleki awtorlyk hukuklaryna eýelik edijiniň razylygy bolmazdan we awtorlyk tölegini tölemezden, ýöne eseri peýdalanylan awtoryň adyny we alnan çeşmesini hökmany görkezmek bilen ýol berilýär:

- 1) gazet, žurnal makalalaryndan metbugat synlary görnüşinde bölekleriň gaýtadan döredilmegini goşup, sitirlemek maksady bilen ödelen möçberde hukuk taýdan dogry bolan çap edilen eserlerden ylmy, barlag, polemiki, tankydy we maglumat maksatlary bilen asyl nusgadan we terjimeden sitirlemek;
- 2) neşirlerde, radio we telegepleşiklerde, okuw häsiýetli ses we wideoýazgylarda goýlan maksady ödelen möçberde suratlar hökmünde hukuk taýdan dogry çap edilen eserlerden gysgaça bölekleri peýdalanmak;
- 3) gündelik ykdysady, syýasy, durmuş we dini meseleler boýunça hukuk taýdan dogry çap edilen ýa-da haçan-da şeýle gaýtadan döretmek, ýaýlyma bermek ýa-da kabel boýunça habar bermek awtor ýa-da awtorlyk hukugyna başga eýelik ediji tarapyndan ýörite gadagan edilmedik halatlarynda şu zeyilli häsiýetli

ýaýlyma berlen eserleri gazetlerde we žurnallarda makalalary ýa-da hemmeleriň dykgatyna ýetirmek üçin gazetlerde gaýtdan döretmek, ýaýlyma bermek ýa-da kabel boýunça habar bermek;

4) köpçülikleýin aýdylan syýasy sözleri, ýüzlenmeleri, nutuklary, takallary we beýleki şuna meňzeş eserleri aklanan maglumat maksady bilen möçberde hemmeleriň dykgatyna ýetirmek üçin gazetlerde we žurnallarda gaýtdan döretmek, ýaýlyma bermek ýa-da kabel boýunça habar bermek; şunda şeýle eserleri ýyggyndylarda çap etmek hukugy awtorda saklanyp galýar;

5) maglumat maksady bilen kesgitlenen möçberde şeýle wakalaryň barşynda görülen ýa-da eşidilen eserleri ýaýlym ýa-da kabel gepleşik eşitdirişiniň, fotografiýanyň, kinematografiýanyň serişdeleri arkaly gündelik wakalaryň synlarynda gaýtdan döretmek ýa-da köpçülikleýin habar bermek; şunda şeýle eserleri ýyggyndylarda çap etmäge bolan hukuk awtorda saklanyp galýar;

6) şeýle usullar üçin ýörite döredilen gaýtdan döredilýän eserlerden başga körler üçin relýef-nokatly şrift bilen ýa-da beýleki ýörite usullar bilen hukuk taýdan dogry çap edilen eserleri girdeji almazdan gaýtdan döretmek;

7) erkin barmak üçin açyk bolan ýerde hemişelik ýerleşen binagärlik, surat, şekillendiriş sungaty eserleriniň hemmeleriň dykgatyna ýetirmek üçin gaýtdan döredilmegi, ýaýlyma berilmegi ýa-da habar berilmegi, haçan-da eseriň şekili kabel boýunça hemmeleriň dykgatyna ýetirmek üçin şeýle gaýtdan döretmegiň, ýaýlyma bermegiň ýa-da habar bermegiň esasy obýekti bolan ýagdaýlar ýa-da haçan-da eseriň şekili täjirçilik maksatlary bilen ulanylanda şeýle eseriň esasy obýekti bolan halatlar muňa degişli däldir;

8) kazyýet ýa-da administratiw önümçilik üçin subutnamalar hökmünde halka doly hukukly ýetirilen eserleriň gaýtdan döredilmegi;

9) resmi döwlet we dini dabaralar wagtynda, şeýle hem ritual

hyzmatlar edilende hukuk taýdan dogry halka ýetirilen eserleriň ýerine ýetirilmegi. Şu halatlarda awtoryň adyny we alnan çeşmäni görkezmek hökman däldir.

Şeýlelikde, awtoryň razylygy bolmazdan onuň eseriniň terjime edilmegi örän köp çäklendirmeleri özünde jemleýär. Ýokarda belleniş geçilişi ýaly, şeýle çäklendirmeleriň esasyalaryna girýänem, terjime etmek arkaly, awtoryň at-abraýyna we emläk bähbitlerine zeňel ýetirmezlik bolup durýar.

Indi özüme sorag berip göreliň:

1. Eger-de terjime şowsuz çykyp, awtor öz eseriniň başga dildäki terjimesiniň çeperçiliginiň iňňän pes derejededigi sebäpli, özüniň emläk däl awtorlyk hukuklary, ýagny at-abraýy, döredijilik abraýy (renomesi, imidži, awtoriteti) kemsidilen diýip hasap etse näme?!

2. Terjime edilen eser halk köpçüligine ýaýradylandan soň, goý, terjimeçiň özi hiç hili bähbit gazanmasyn, ýöne, awtoryň şol terjimäniň dili esasy (ýörgünli) bolan ýurtda özüniň terjime edilen eseriniň satuwyna, şonuň netijesinde-de onuň aljak girdejilerine zyýan ýetip bilermi?

1886-njy ýylda kabul edilen “Edebiýat we çeper eserleriň goragy boýunça” Bern Konwensiýasynyň 8-nji maddasynda original (ilkibaşky) eseriň awtorynyň öz eserlerini terjime etmäge we olaryň terjime edilmegine rugsat bermäge aýratyn hukuklara eýedigini kesgitleýär. Şol Konwensiýaň 11.ter maddasynda bolsa original (ilkibaşky, asylky) eseriň awtorynyň öz eseriniň köpçülikleýin okalyşyna we hemmeleriň dykgatyna ýetirmeklige rugsat bermäge, şol sanda öz eseriniň terjimesini etmäge rugsat bermäge hukugyny berkidýär.

Şeýlelikde, awtoryň razylygy bolmasa, ony diňe şahsy özüň okuw, ylym, medeni maksatlar üçin ulanmak maksady bilen bir nusgada terjime etmäge rugsat berilýär. Hukuk maslahathanasy